

PAPER DETAILS

TITLE: KÜLTÜR AKTARIMINDA YAZILI ANLATIMIN ROLÜ

AUTHORS: Kezban TEKSAN

PAGES: 595-619

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/157009>

KÜLTÜR AKTARIMINDA YAZILI ANLATIMIN ROLÜ

Yrd. Doç. Dr. Keziban TEKİAN*

ÖZ: Bugün dil öğretiminin tartışılmayan değerlerinden biri okültür öğretimi, okültür aktarımıdır. Öğrenciler Türk kültürünü anlatan metinleri ne kadar okursa okusun veya dinlerse dinlesin bu metinlerdeki kültür unsurlarını yazı ve sözlü olarak başkasına aktarmazsa bu kültür unsurlarını bilip, sahiplenip sevemez. Bunun için dil derslerinde yazma çalışmalarını Türk kültür unsurlarını tanıyıp benimsetebilecek şekilde düzenlemek gerekir

Türkçeyi ve Türk kültürünü öğretmek amaç olduğu zaman akla ilk gelen metinler Halk Edebiyatı metinleri olmalıdır. Çünkü Halk Edebiyatı ürünleri, hem kültür zenginliğimizi hem de Türkçemizi bugünlere aktarmalıdır. Türkçe dersinde türkü, mani, İir, hikâye, destan, masal, halk fıkırası (özellikle Nasrettin Hoca fıkıraları bu konuda çok güzel imkânlar sunar.) fabl, tekerleme ve bilmece gibi halk edebiyatı türleri araçlarıyla öğrencilere kültürümüzü öğretebiliriz

Kültür aktarımı konusunda kullanılabilecek diğer metinler de usta yazarların eserleridir. Çünkü bir milletin dilini en iyi kullanan yazarlardır. Bu yazarların eserlerindeki güzel ve doğru Türkçe öğrenciler için örnek oluşturacaktır.

Bu konuda yapılacak yazma çalışmaları çok ve çeşitli olabilir fakat özellikle Türk kültürünü yansıtan metinlerden hareketle yapılacak Dikte çalışması, Not alma, Özet çıkarma, Yeniden yazma, Sıra koyma, Yer değiştirme, Devam ettirme, Değiştirme, Çerçeveyi doldurma, Esinlendirmek, Kelime akları oluşturmak ve Resim kullanma gibi çalışmalar Türk kültürünü öğrencilere tanıyıp sevdirmede önemli rol oynarlar.

Anahtar Kelimeler: Türk kültürü, Kültür aktarımı, Halk edebiyatı ürünleri, Yazma çalışmaları

* Çanakkale Onsekiz Mart Üni. Ekt. Fak. Türkçe Ekt. Böl.
kezbanteksan@comu.edu.tr

The Role of Written Expressions in Transforming Cultural Values

ABSTRACT: Today, one of the unquestionable assets of language education is óculture teachingô and óculture transferô. Students no matter how much they read or listen the texts explaining Turkish culture; they can't know, own and like the cultural components in these texts if they don't transfer them to somebody else in written and verbal form. Therefore, writing studies in language courses should be arranged in such a way that introducing the Turkish cultural values and making them to be inherited.

Whenever the aim is to teach Turkish and Turkish culture, the texts to be considered first should be from those of the Folk Literature. Because, the products of Folk Literature have transferred both our cultural richness and native language of Turkish to these days. In the course of Turkish, we can teach our culture to the students through the samples of folk literature such as folksongs, poems, stories, sagas, legends, communal jokes (particularly the jokes of Nasreddin Hodja provide very good occasions in this issue), fables, tongue twisters, and puzzles.

The other texts to be used in culture transfer are the literature of great writers, since writers are the ones who use the standard language of a nation. Good and right Turkish in these writers's works are a fine example for students. Writing studies to be made in this issue may be many and various, but studies particularly based on texts reflecting Turkish culture such as dictation practice, note taking exercise, summary writing, rewriting, putting in order, displacement, maintenance, conversion, framework filling,

giving inspire, making vocabulary networks and picture using play important role in introducing and endearing Turkish culture to the students

Key Words: Turkish culture, Culture transfer, Products of Folk Literature, Writing studies

Bugün dil öğretiminin tartışılmayan değerlerinden biri ókültür öğretimiô, ókültür aktarınadır. Gelişmiş milletler bu alanlara büyük kaynaklar aktarmakta, kendi dillerinin öğretimi için başka ülkelerde okullar ve kurslar açmaktadır. Amaç, kendi dilini öğretirken kendi kültürünü aktarmak ve kendine taraftar toplamaktır.

Kültür öğretimi milletlerin birlik ve beraberliklerini korumaları açısından da oldukça önemlidir.

óUlusal kültürümüzün yeni kuşaklara aktarılması ortak bir kültür yoluyla kuşaklar arasında bakılabılır kurulması milli eğitimimizin temel görevleri arasındadır. Okullarda bu görevin yerine getirilmesinde en büyük ağırlık ve sorumluluk Türkçe derslerine düşmektedir. Çünkü ulusal kültürümüzün en canlı en birleştirici, millî ruhu en iyi biçimde yaratacağı ulus ve yurt sevgisini besleyip, güçlendirici örnekleri, Türkçe yazma sanat

*eserleridir ve çocuk bu eserlerin ilk örnekleriyle Türkçe dersinde karlıla-
facaktır.ö* (Temel Eğitim Programı 1982: 6)

Türkçeye gönül veren Necmettin Hacıeminoklu, milletin ve ferдин ancak dil ile var olacağını dil ile sesini duyuracağını nesilleri yetiştirme görevini üzerine almış olan okulların en çok dil öğretimine önem vermesi gerektiğini belirterek şöyle der:

*óHer milletin dili, kendi millî kültürünün muhtevasını taşıdığı için,
fertlere ve nesillere bütün millî kültürü veren, onlarla devirler arasında
köprüler kuran yegâne vasıf dildir.ö* (Hacıeminoklu 1976: 71)

Okullarda öğrencilere millî kültürü veren dil dersleri okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerini geliştirmeye yönelik yapılır. Yazma becerisi en güç gelişen bir beceridir. Çünkü onun gelişmesi diğer becerilerin gelişmesine bağlıdır. Öğrenciler Türk kültürünü anlatan metinleri ne kadar okursa okusun veya dinlerse dinlesin bu metinlerdeki kültür unsurlarını yazdın ve sözlü olarak başkasına aktarmazsa bu kültür unsurlarını bilip, sahiplenip sevmeyiz. Bunun için dil derslerinde yazma çalışmalarını Türk kültür unsurlarını tanıyıp benimsetebilecek şekilde düzenlemek gerekir. Bu çalışmada óKültür aktarımında yazma çalışmalarından nasıl faydalanabiliriz?ö sorusuna cevap aranacaktır.

Yazdın anlatımını geliştirmede en sık başvurulan yollarından biri örnek metin sunmadır. Kültürü yansıtan metinler öğrencilere örnek olarak sunulurken kültür aktarımını sağlamak olur. Bu metinler sayesinde öğrencide hem örnek bilgisi hem de konu bilgisi olacaktır. Yine bu metinler öğrencide yazma isteği de uyandıracaktır (Robbins 1993: 30). Örnek metinlerin bir başka faydası da öğrencilerin düşünme becerilerinin gelişmesine yardım etmesidir (Özden 1999: 92). Hepsinden önemlisi dilin doğru kullanıldığını göstermesidir. Öğrencilere dili doğru kullanma, düşünmüşüğünü, hissettikini anlatma, gördüğünü tasvir etme alışkanlığı nasıl kazandırılır, diye soran Aktal (1989: 22) cevabına kendisi verir:

*óHiç lüphesiz örnek metinlerden hareketle hem dili doğru ve iyi
kullanma ve hem de sözlü ve yazdın anlatma alışkanlığı kazandırılabilir.ö*
(Aktal 1989: 22)

Hangi düzeyde olursa olsun, örnek alma etkili bir öğrenme araçtır. Üstelik örneklerden öğrenmenin bedeli genelde düşüktür, çünkü bu bedel örnek alınan kişi tarafından önceden ödenmiştir.

óÖrnek alma bir tür laboratuvar çalışması olarak değerlendirilebilir.ö (Yıldırım 1998: 12). Örnek metin uygulamasını yazdın yazma sanatının en iyi öğrenme yolu, *çaklak yolu* diye tanımlayan Karatay (1945: 2); óHer gencin sevdiği, beğendiği eserleri veya kendisine sevdirelmüş, beğendirilmiş olan bir üstadın yazdın dikkatle, ilgi ile, coşku ile, hayran-

lâkla okur ve kendisi de o İekilde emeklemeye baılar.ô derken, Kandemir (1991: 126); ôBir eserin, ya da bir modelin fikirlerinden yararlanıp, kendi anlatânê ile vermek, planânê örnek almak, en iyi taklit biçimidir.ô der ve Cenap İehabettinôn ôOğluma Mektupô baılâklê yazêşândan bir alântê yapar:

ôHer İey gibi terakkiyat-ê edebiyye de bir âdlön bana dönö oyunudur. Eskileri olsun, ecanibi olsun taklitten korkma... Hugo zênnen itiraf etmiyor mu ki Shakespeareâ taklit etti? Lamartine, Young, Herve, Ossian mukallidi dekil midir?ô (Kandemir 1991: 127).

Bizim edebiyatânê bunun örnekleriyle doludur. Atalarânê güzeli bulduklarê zaman onu taklit etmekten çekinmemiilerdir. Önceleri Fars ve Arap edebiyatê örnekleri örnek alânêken daha sonra Batê edebiyatê örnek alânêtê. Birbirlerini taklit etmiilerdir. Bunu İeyh Galip saklamadan herkese ilan eder:

Esrarânê mesneviden aldân
Çaldânsa da miri malê çaldân.
Fehmetmeğe sen de himmet eyle
Ol gevheri bul da sirkat eyle
(Yüksel 1980).

Yine eski İiirimizde bir İairin bir İiirine baılka bir İairin aynê ölçü, aynê kafiye ve aynê nazân biçimi ile yazdêkê benzer İiirler de vardê. Bunlara **önazireô** denir. Nazire edebiyatânêzân en güzel örneklerindendir. Cumhuriyet döneminin en büyük İairlerinden biri olan Yahya Kemal de nazire yazarlardandê. Divan İairi Nedimôn ôvar içindeô redifli gazeline aynê güzellikte baılka bir gazel yazmêtê.

Nedimôn gazelinden bir beyit:

Bir söz dedi canan ki keramet var içinde
Dün giceye dair bir îaret var içinde

Yahya Kemalôn gazelinden bir beyit:

Bir yerde idik dün gece dilber ile amma
Nakl edemem ol meclisi vuslat var içinde
(Kudret 1980).

Batê edebiyatê da bizden farklı dekilidir. ôGoetheônin hayatê kendisinin dekil, aldêkê tesirlerin tarihidir.ô diyen Eyüboğlu (1981); Baudelaireôn İairlerin en orijinali Poeöyi korka korka dekil, kana kana içtiğini belirtir. Benzer İekilde Shakespeareâ Plutarkhosün kahramanlarânê sahnesine koymaktan ve çaçdallarânê piyeslerini alıp yeniden yazmaktan çekinmediğine, hiçbir kuralân orijinal ruhlarân türemesine engel olmadêkêna dikkat çeker.

Bugün gelinen noktayd Aytay İöyle belirler:

óEtkilelim artık o denli olağan ki kimin kimden ne alddığ önemini yitirmiş, ömetinler arasddö postmodernizmin tanđđö özel-liklerinden biri durumuna gelmiştir. (Aytay 1997: 39).

Ülkemizdeki kompozisyon öğretiminde bu yöntem uygulanmđ, hemen hemen bütün kompozisyon kitaplarında örnek metinler yer almđ-
tđ (Gökül 1978; Kandemir 1991; Göklen 1969; Özön 1961; Karaalioğlu 1982; Tansel 1985 vb.). Örnek metin uygulamasının herkes tarafından kabul görmesi onun önemini daha da artđđ. Burada dikkat edilecek en önemli nokta hangi metinlerin örnek metin olarak seçilebileceği mesele-
sidir.

Türkçeyi ve Türk kültürünü öğretmek amaç olduğu zaman akla ilk gelen metinler halk edebiyatđ metinleri olmalıdır. Çünkü halk edebiyatđ ürünleri, hem kültür zenginlikimizi hem de Türkçemizi bugünlere aktar-
mđlardır. Halk edebiyatđ örneklerinden seçilen örnek metinler aracddđ ile hem dil becerileri öğretilir hem de öğrenciler kültürümüzü daha ya-
kından tanıyđp severler. Türkçe dersinde türkü, mani, İiir, hikâye, masal, halk fıkresđ (Özellikle Nasrettin Hoca fıkralarđ bu konuda çok güzel im-
kânlar sunar.) fabl, tekerleme ve bilmece gibi halk edebiyatđ türleri aracđ-
ldđyla çok çelitle yazma çaldmalarđ geliştirilebilir. Üstelik bu metinler kurgusal metinlerdir. Dolayşşyla hem yazar hem de okur açşından son-
suz bir hareketi ve değilkenliği barındıran bir yapı içermektedir (Yalçın 1999: 149). İnsan zihni hayal edilmiş İeylere tutkundur. Bu hayal edilmiş İeyleri ne kadar canlı olarak kavarsa beğenisi ve çekiciliği o ölçüde kuv-
vetli olur (Emre 2000: 14). İnsanlardaki bu isteği hikâye, masal, fabl ve fıkralar bol bol besler. Bu eserlerin çocuklar üzerindeki etkisi ve eğitici faydasđ artđ tartđmamaktadır. Öte yandan dil öğretimindeki yerini ise Boratav İöyle belirler:

óÇocuđa anadilinin, bir ilçi elindeki alet gibi, nasđ kullanđddđđ ilk öğreten, ona bu dilin türlü hünelerini: kđrakldđđ zenginliğini, ince-
liğini ilk gösteren, kişiye kendi dilini konulmayanlardan uzaklařtıđđ, onu konulanlara yakđlařtıđđ duyguyu-ninnilerin, tekerlemelerin, türkülerin yanđbařında, ama herhalde onlardan daha geniş ölçüde ilk alđayan ma-
saldđ. (Boratav 1998: 14, 15).

Çocuklar bu edebî eserlerden sadece bilgi edinmezler, aynı zamanda eklenerek öğrenme becerisi kazanırlar ve ayrıca düüünce dünyalarınd geliştirirler (Civaroğlu 1998: 78). Çünkü bu türler çocuklara dünyanın basitleştirilmiş bir modelini sunar. Bu yüzden bu türlerden hareketle pek çok yaratđcyazma çaldmasđyaptđđabilir.

óBugün ülkemizin içinde bulunduğu zor koşullardan şđrđa-
bilmesi ve küreselleşen dünyaya ayak uydurabilmesi için her za-

mankinden daha çok yaratıcı eğitime gereksinimi vardır. (Ataman 1993: 108-109).

Yaratıcılığın gelişiminde hayal gücü en az bilgi birikimi kadar gereklidir. Bu metinler hem öğrencinin hayal gücünü geliştirecek hem de bilgi ve görgülerini arttıracaktır. Öğrenciler metinler yoluyla kültür değerlerini tanıyıp seveceklerdir. Kültür öğelerini içeren metinleri dinleyerek veya okuyarak da kültür aktarını yapabilir. Ancak bu metinlerdeki kültür unsurlarına yönelik yazma çalışması daha kalıcı ve daha öğretici olacaktır.

Türk kültürünü yansıtan halk edebiyatı ürünlerinin yanında, usta yazarların edebî metinlerinden seçilen parçalar üzerinde çok renkli yazma çalışmaları geliştirilebilir. Aşağıda bu konuda yapılabilecek çalışmalar geliştirilmiştir.

1. Dikte Çalışması

Türkçe dersinin bilgiden ziyade beceri kazandırma dersi olduğu göz önüne alındığında, **dikte çalışması** önemli bir yer tutmaktadır? Öğretmen gerek noktalama işaretlerinin kullanılmasını pekiştirmek gerekse yeni kelimeleri kavratmak ve kültürel değerleri tanımak için uygun bulunduğu metinleri dikte ettirmelidir. Dikte yöntemi özellikle yazın kurallarının pekiştirilmesini, yerleşmesini sağlayacaktır. Ancak dikte ettirilecek metinler iyi seçilmeli ve normal hızda okunmalı ve sonra mutlaka kontrol edilmelidir. Eğer kontrol edilemeyecekse doğru metin tahtaya yazılarak öğrencilerin kontrol etmesine imkân sağlanmalıdır.

Bu konuya farklı bir yaklaşım getiren Demirel (1994: 72); Öğrencilerden bir metni tümüyle dinleyip daha sonra aynı metni yeniden yazmalarını ister. Bu der ve buna *odikteli kompozisyon* adını verir.

Dikte ettirerek yazma, yabancı dil öğretiminde çok başvurulan bir yöntemdir. Türkçe derslerinde ise ancak herhangi bir konuda bilgi vermek için dikte yapılır. Bu da tam bir dikte olmaz. Çoğu zaman öğretmen kelime kelime söyler, öğrenciler yazar. Öğretmen bir taraftan tahtaya yazar, bir taraftan anlatır öğrenciler yazmaya çalışır. Yazanların doğruluğu veya yanlışlığı kontrol edilemez. Bu çalışma öğrencilere sadece ezber bilgi verir. Daha önce öğrendiklerini uygulama fırsatı vermez, beceri kazandırmaz. Türkçe öğretimindeki bu çökmezden dert yanan Kocaman (1998: 861) şunları ifade eder:

“Bizce anadili öğretiminde aslında yetersizlik anadili öğretiminin ilkokuldan üniversiteye dek inşevsel hale getirilememesinden kaynaklanmaktadır. Yapay ödevler, yaşamda hiç işe yaramayacak konular ve yazma alıştırmaları önemli sorunların arasında yer almaktadır.”

Dikte çalışmasını renklendirmek, tek düzelikten çıkarmak mümkündür. Dikte çalışmaları, öğretmen metni soluk aralıklarında duraklayarak dikte ettirir, öğrenciler hatalarını düzeltebilirler diye metni yeniden okur. Karar veren öğretmen, pasif biçimde uygulayan da öğrencilerdir. Bu şekilde dikte yapmayı bir tür ke uykusuna benzetirler (Râvolucré 1997: 22). Öğrencileri ke uykusundan uyandırmak, aktif hâle getirmek için, dikte yaptıkken durak yerlerini onların belirlemesine izin vermenin etkili olacağını Râvolucré öyle belirtir:

óÇoklu öğrenci, durumun yarattık gücün ellerine geçme duygusundan zevk almaktadır. Öğretmeni sanki bir kasetçaların çalışmasına zevkle açık kapamaktadır. Bazı insanlar diğerlerinden daha hızlı yazdık için öğretmeni ileri-geri sarma konusunda yardıma bile olabilir. Öğretmen için de eklence.ö (Râvolucré 1997: 25)

Burada dikkat edilirse öğretmenin hol görülü, sabırlı olması arttı. Konusunu iyi bilen öğretmen sabırlı ve hol görülü olur. Dersi zevkle iler. Alan bilgisi olmayan, kendine güvenmeyen öğretmen sinirli ve katıdır. Yukarıdaki uygulamaya tahammülü yoktur.

Dikte çalışmaları öğrencilerin duygu ve düşüncelerine yer vermek, onlara saygı olmak, onların kimliklerini kabul etmek, onların yazma çalışmasından zevk almasını sağlayacaktır. Özellikle genç beyinlerin karlı koyma duygularından faydalanmak ilginç sonuçlar ortaya koyabilir. Bunun için dikte yapılacak metin okunmadan önce öğrencilere metinde yalnızca görüllerini paylaştıkları bölümleri yazmaları paylaştıkları bölümleri ise kendilerine göre deiktirerek yazmaları söylenir. Diktenin sonunda, kendi metinlerini bütünlük açısından incelemek için ve birbirlerinin metinleriyle karlılaşmak için zaman verilir. öBu, yönlendirilmiş kompozisyon ve düzeltme konusunda yaratık bir alıtmadır.ö (Râvolucré 1997: 26) Bu tür çalışmalarla öğrencilerde hem yazma zevki uyandırık hem de bilgilerin beceriye dönüştürülmesi sağlanır.

2. Not Alma

Okunan veya dinlenen bir eserden gerekli bir bilginin, hol giden bir sözün, düşüncenin deftere ya da fiilere yazılmasına **not alma** denir. Not almanın ana dili öğretimindeki yerinin önemini belirten Marshall;

öÜlkelerin çokunda, kışa ve açık not alma tekniğine çok önem verilir. Bu beceri, öbür derslerin öğretiminde önemli bir yer tutsa bile, bunu öğretmek görevi yine anadili öğretmenine düşmektedir.ö (Marshall 1974: 55)

derken, Karaalioklu

óÖğrenci tuttuğu notları yerinde kullanma alışkanlığı okulda edinirse, hayatı boyunca bundan önemli yararları sağlar. (Karaalioklu 1982: 245)

der. Duymaz ise;

óNot almayı alışkanlık haline getiren öğrenciler, kompozisyonları yazarken uygun yerlerde bunları kullanırlarsa, kompozisyonları hem düşünce bakımından zenginleştirir, hem de daha etkili bir duruma getirmiş olurlar. (Duymaz 1986: 95)

der. Not almanın öğrencinin bilgisini geliştireceğine şüpheli yoktur. Ayrıca öğrenci not alma gayesiyle bir metni dinler ya da okursa dikkati daha açık olur ve metni anlaması daha kolay, unutmaması ise zor olur. Öğrencilerin kavrayışları gelişir ve karar vermeleri kolaylaşır.

Ancak not alma, okunan veya dinlenen her şeyi kâğıda geçirmek olmamalıdır. Not almak için seçilecek bilgiler, öğrencilerin ilgi ve meraklarına cevap verecek nitelikte olmalıdır.

Etkili, az ve öz not tutmanın normal okul sisteminden geçen herkes için sorun olduğunu bildiren Buzan, bugün not tutma çeşitleri üzerinde tekrar tekrar çalışmış ve önot tutmaya evet fakat ne kadar az olursa o kadar iyi görüşünün kabul gördüğünü belirterek **yaratıcı not tutmak** diye kabul ettiği *anahtar sözcük notları* tutmayı önerir. Çünkü hatırlamanın cümleler halinde olmadıkça anahtar kelimelerle olduğunu belirterek şöyle der:

óAnahtar Sözcük notları gereksiz not tutmanın yüzde 90'ına bertaraf eder ve dolayısıyla etkili yazma hızını on misli kadar artırır. Bu avantaja ilaveten, anımsamanın da büyük ölçüde ilerlemiş olacaktır; çünkü belleğimiz gereksiz sözcükleri elemekle zaman kaybetmemiş olacaktır. (Buzan 1999: 151)

Türkçe derslerindeki not alma çalışması başlangıçta öğretmen gözetiminde sıkça yapılmalı ve not alınacak metinler özellikle seçilmelidir. Türk kültürünü her yönüyle en iyi yansıtan metinler öğrencilere sunulmalıdır.

3. Özet Çıkarma

Özet, metni anlamaktan geçer. Yazarın ne anlattığını mümkün olan en kısa ifade ile anlatmaktır. Bu yüzden Türkçe derslerinde yapılan **özet**, metin ilendikten sonra olmalıdır, zira öğrenciler metni anladıktan sonra daha iyi özet yapabilirler. Özette yazının esasını kavramak gerekir. Önemliyle önemsizi, ilgiliyle ilgisizi seçmek gerekir. Öğrencinin aklında çok şey kalabilir. Öğrenci onlar arasından metnin ana fikrini, bu ana fikirle ilgili olanları seçip sıralayabiliyorsa, başardığı özet yapabilir. Bunun için de metin derste ilenmeli, ana fikir ve yardımcı fikirler tespit edilmeli,

metnin planē çakarđmalē ondan sonra özet metin yazđmalēđđ. İlk derslerde bu, sđñđta öđretmen gözetiminde yapđmalē ve kēsa metinler seğılmelidir. Bu beceri geliłtikten sonra ise ev ödevi olarak verilebilir.

Özet konusunda öğrencilerin karlıđalıtlarē bir bałka problem de özetlemenin yazarın cümleleriyle mi yoksa öğrencinin cümleleriyle mi yapđacaķē ve karlıđklē konulmalar kēsmēđđ. Özetler öğrencilerin cümleleriyle yapđmalēđđ. Ancak metnin anlatımınē yansđan ve gerekli görülen cümleler aynen alınabilir. Karlıđklē konulmaların sonucu öğrencilerin cümleleriyle özetlenmeli, fiilimsilerle dolaylē anlatım durumuna getirilmelidir (Göksen 1977: 84). Özetin uzunluķu için belli ölçüler vermek oldukça yanlıtlđ. *óBir özet, asđ metnin özünü yansđabilecek uzunlukta olmalđđ.* (Duymaz 1986: 98).

Özet çalıřmalarına, yazma becerilerinin geliłmesi için gereken önem verilmelidir. Çünkü bu çalıřma öđrencilerin eldeki bilgileri iliłkilendirmesini, yorumlamasınē kēsaca kavrama becerilerinin geliłmesini sağlar. Bu yüzden öđretmen her metninde özet çalıřmasē yapmamalē üstelik uygun metinler üzerinde gerekli ciddiyeti göstererek yapmalđđ. Hatta ballangēçta bu, sđñđ çalıřmasē olarak tahtaya aktarđrsa çok daha iyi olur. Böylece öđrencilerin kavrama becerileri geliłir ve böylece öđrenciler Türkçe dersinden zevk alđlar.

4. Yeniden Yazma

Öđretmen tarafđndan seğılen bir metin sđñđa getirilir. Öđretmen tarafđndan ya da öğrenciler tarafđndan okunur ve sonra hatēda kalanların öğrencilerin kendi cümleleriyle (bazen de metinde kullanılan cümlelerle) yazmalarē istenir. Bu uygulama Türkçe dersinde illenen bir metnin bir gün veya bir hafta sonra hatēlananların yazđmasēēlekinde de yapđabilir. Bu çalışmalar öğrencilerin daha önce öğrendikleri bilgilerini kullanmalarınē sağılayacak ve onların dikkatlerini geliłtirecektir. Ancak burada seğılecek metinlerin özellikleri oldukça önemlidir. Öđrencilerin sosyokültürel durumlarına ve ilgilerine yönelik metinler daha çok akēda kalacak, yazma ilı öğrenciye yük gelmeyecektir.

Yine açēklayēē anlatım biçimli metinlerin betimleme türü metinlere göre öđrenme ve hatēlamayē kolaylaıtlđđēē yapđan araıtlmalarla ortaya konulmułtur (Oktar 1993: 172). Yeniden yazma çalıřmalarında bu noktaya dikkat ederek öđrencilerin yazma becerilerinin geliłtirilmesine çalıřđabilir.

5 Sđraya Koyma

Seğılen bir örnek metnin bazen bir paragrafđndan seğılen cümleler daķđđk olarak verilir ve öđrencilerden cümleleri **sđraya koyarak** paragraf olułturmalarē istenir. Bazen de metnin paragraflarē düzensiz olarak

verilir ve paragraflarê sâraya koyarak metin oluřturmalarê istenir. Bu çalâ malar direk yazmayla ilgili gibi gözükmebilir, ancak bu çalâ malar öĸrencilerde baĸlantê kurma becerisini geliştirir. Metnin kêsâmlarê arasêndaki ilişkiyi ortaya çâkarâ, akâ yürütür, kêsaca dülünür. Dülünmek de yazmak için temeldir. Parça-bütün ilişkisini kavratmanê en iyi yolu bu çalâ malarêdır. Mesela Nasrettin Hoca fâkralarê bu yazma çalâ masê için bulunmaz bir hazinedir. Çünkü Hoca'nê fâkralarê sebep-sonuç ilişkisine göre sâralanmâ tâ.

6. Yer Deĸiltirme

Yer deĸiltirme seçilen bir örnek metnin derste ilendikten sonra bazê bölümlerinin veya cümlelerinin, kelimelerinin deĸiltirilmesidir. Böylece öĸrenciler hazê bilgiyi deĸilik İekillere dönüřtärebilir, fikirleri karâaltâabilir ve bakâ açâarâ geliştirebilirler, çok boyutlu dülünebilirler. Böylece demokrasinin temeli farklı fikre sayĸe olur. Aynı zamanda bu çalâ malar öĸrencilerin yaratââklarâ ortaya çâkarâ. óHemen herkesin görüş birliĸine vardâê husus, toplumlarê ileriye götürecek gücün yaratââda odakla tâê noktasêndadır.ó (Demirel 1993: 9). Bu güce ülke olarak bizim herkesten daha çok ihtiyacênz olduĸu açâk bir gerçektir. Bundan hareketle yazma çalâ malarênda yaratââê geliştiren çalâ malarâ yer vermeliyiz.

óYazâ anlatân dersinin amacê ele tîrel bakâ kazanma ve konuyu irdeleyip, yeni dülünce üretme becerisi kazandâmak, öĸretmenin sââa götürdüĸü konuyu irdelemek, onu çe tîtli yönlerden aydâlatmak, konunun daha iyi anla tîmasê ve yeni dülünceler üretilmesini saĸlamak için sorular üretilip cevaplar aramak ve daha sonra bu konuda bir İeyler yazmak olmalâdır.ó (Özbek 1993: 127).

Mevcut kavramlarê aralarêndaki ilişkilerden yeni kavramlar üretmeyi amaçlayan yaratâê çalâ malar için öĸretmen öĸrencileri mevcut İeyleri deĸiltirmeye, yeni baĸlantâar bulmaya, eldekileri geliştirmeye telvik etmelidir (Özden 1999: 143).

7. Devam Ettirmek

Bu çalâ mayla hayal gücü, anlama, baĸlantê kurma gibi beceriler kazandâdır. Sââ'n seviyesine göre devam ettirme bazen yalnê metnin ba tîâ'nê verilip devam etmesi bazen girî paragrafê'nê verilip devam ettirilmesi, bazen de metinde geçen ipucu özelliĸi talâyan bir cümle'nin verilip devam ettirilmesi İeklinde olabilir. Hikâyenin ya da masalê can alâêbir yerinde kesip devam ettirmek de öĸrencinin yazma isteĸini kamçâayabilir.

Yine bu tür metinler okunurken öĸrencilerden duymalarê yanênda onu hissetmeleri de istenir. Metnin uygun bir yerinde metin kahramanê'nê görmesi gereken rüyayê onlarê tahmin edip yazmalarê istenebilir. Hatta

zaman zaman öğrencilerin hayal güçlerini daha da zorlayarak sona eren metinleri devam ettirmeleri istenir (Dilidüzgün 1996; Bruner 1991).

Bu çalışmalar öğrencilerin kendi dünya özelemlerini ortaya çıkarak, onların hayal güçlerini kullanmalarını ve yaratıcı olmalarını sağlayacaktır. Bir başka faydası da öğrencilerin farklı kıllilikler oluşturmalarına imkân vermesi, kendilerine güven duymalarını sağlamasıdır. Üstelik bütün bunlar zevkli bir ortamda gerçekleşecek, yazdê anlatım dersi tek düzelikten kurtulacaktır. Bu çalışmalar sırasında öğrencilere yazdêları metinlerin örnek metinle aynı olmak zorunda olmadıklarını vurgulamak gerekir. Önemli olanın olaylar arasında iyi bağlantılar kurmak ve etkili bir sonuca ulaşmak olduğu belirtilmelidir.

Araştırmacı tarafından Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi öğrencilerine böyle yazma çalışması yaptırılmıştır. Öğrencinin biri karınca tarafından kovulan akustoböceğinin ağıltan olmediğini, hayatın güzelliklerini paylaştıkları yaz boyunca saz çaldıkları dostlarının ona yardım ettiklerini, karıncanın da onları uzaktan kışkırlıklarla seyrettiğini yazmıştır. Başka bir öğrenci ise oluşturduğu metne kendi kültür değerlerini katmıştır:

Karınca ve Akustoböceği

Güzel bir ormanda bir karınca yalırdı
Mevsimlerden bahardê herkes sevinçli ve mutluydu.
Karıncanın mutluluğu bir balıkaydı
Çünkü yakış zamanda evlenecekti;
Dükün günü yaklaşıncaya bir telaş aldê karıncayê
Nişanlıştıttırmıştı illa da düğünde eğlenmeyi,
Mutlaka saz çalmalıydı
Karınca kime gitse saz çalmayebilmediği söylendi.
Kara kara düşünürken aklına geldi güzel bir fikir.
Bunu ancak becerse becerse Akustoböceği becerirdi.
Ama onu geçen kâ kapışından kovmuştu.
Nişanlına olan sevgisi aklâ bastı çaldê kapışını
Kapışê hemen açtı Akustoböceği,
Yüzüne gülerek ó- Buyurun bir İey mi istemiştinô dedi.
Karınca biraz mahcup bir halde ó- İey yani
Dükünüm var haftaya pazara
Sazınêda alâsan seviniriz yanınaô
Anladê durumu Akustoböceği,
ó-Bize düñen dostumuzun mutluluğunu paylaştı.
Kapışına geleni geri çevirmemektir.ô dedi.
Karınca sevinçle ayrıldı kapışın
Biraz da mahcup, koltu müjdeyi vermeye nişanlına
Yolda giderken düñündü kendi kendine, biraz da seslice
óKapışına geleni geri çevirme, ilin düñerse balışın önüne ekme.ô
izzet Ayten, Okulöncesi, 2000

Öğrenci tarafından yazılan bu metin orijinal metinden oldukça farklı ve yenidir. Öğrencinin hayat anlayış ve kişisel duygu, düşünce ve kültürünü yansıtır. Bu metin orijinal metindeki olaya farklı bir bakış açısı getirmiştir, ana fikir ve olay değişmiştir. Günümüz dil öğretiminin kültür aktarımına olduğu düşünülürken ve kültür savaşının hızla yaygınlaştığı bir ortamda bu tür çalışmalar daha bir hız vermek gerektiği ortadadır. Öğrencinin orijinal metni değiştirerek; bize düşünce dostumuzun mutluluğunu paylaşmaktadır, kapıya geleni geri çevirmemektir. Bu ifadeyle kültürümüzün güzel değerlerini koruması bu çalışmaların en büyük faydasıdır. Öğrenci orijinal metinde kendine sunulan kültür değerini görüp, onun dünyasına girebilmiş ve kendi kültür değerlerini de farklı şekilde de sezmıştır.

Bu çalışmalar için zaman zaman zaman *maniler* de kullanılabilir. Özellikle ilk iki dizesi doldurma olan maniler tercih edilebilir. Öğretmen uygun bulunduğu maninin ilk iki dizesini yazmadan son iki dizesini yazar ve ilk iki dizeyi öğrencilerin tamamlamasını ister. Veya yedekli maninin yapısını gösterir örnekler sunar. Sonra da dört dizelik bir mani yazıp öğrencilerin ona iki dize daha ekleyip yedekli mani yapmasını isteyebilir. Buna benzer bir başka çalışma da atasözleri ile yapılabilir. Özellikle Ezop türü kısa masallar (fabllar) yazdırmak için öğrencilere seçilen atasözü verilir ve yazacakları masaldan çıkarılacak ders diye bu atasözünü kullanmalarını istenebilir.

8. Değiştirme (Yeniden Düzenleme)

ÖBilinen şeylerden yepyeni bir şey çıkarmak yeni ve özgün bir bireşime (senteze) varmak, birtakım yollara yeni çözüm yolları bulmak (San 1977: 10) diye tanımlanan yaratıcılıktan hareketle yazılan anlatımda eldeki hazır bilgiyi değiştirme ve farklı şekillere dönüştürme veya yenisinden ifade etme (yeniden düzenleme) çalışmalarına yer vermek gerekir. Yapılan düzenleme ile ortaya çıkan metin bir önceki metinden farklı biçimde olmalıdır.

Bu çalışmalarla öğrenciler yeni düşünce ve kavram üreterek konunun farklı yönüne bakmayı, satır aralarını görmeyi, farklı imaları anlamayı kısaca metni değerlendirmeyi öğreneceklerdir. Bunların bir bulmaca çözer gibi zevkle yapacakları ve hepsinden de önemlisi eleştirel düşünme becerisi kazanacaklardır. Bu konuda Özden'ün sözleri şöyledir:

ÖBireyler okul yıllarında eleştirel düşünme yeteneği kazandıkları anda dinledikleri konuları kendi kanaatlerini, varsayımlarını ve iddialarını aydın edebilecekler, konuşmada açıklık kavulmayan noktaları ve argümanların eksik kalan kısımlarını görebilecekler, tanımların yeterliliğini ve sonuçların uygunluğunu değerlendirebileceklerdir. (Özden 1999: 90).

Metni *değiştirmek* veya *yeniden düzenleme* çalışmaları gerek hikâye, masal ve gerekse fabl için İu İekilde düzenlenebilir:

Metnin giriş veya sonuç bölümlerinin değil tirilmesi,

Metinde üzerinde durulan ana fikrin dolayşıyla ana olayın değil tirilmesi,

Metnin kahramanların ve özelliklerinin değil tirilmesi,

Metindeki olayın yer ve zamanın değil tirilmesi.

Bütün bu çalışmalar öğrencilerin hayal gücünü kullanmalarını yani *yaratıcılıklarını* sağlar.

Özellikle metnin sonucunu bekenmeyen öğrenciler için sonuç bölümünü değil tirip yazmak etkili olacaktır. Bu çalışma aynı zamanda öğrencilerin düşünme becerilerini de geliştirecektir. Tezci,

óDüş gücü, ancak insanın düşünme yeteneği serbest bırakıldığında ve sonsuz bir iltihla beslendiğinde en güzel ürünlerini verir. İnsan beyni düşünme yönünden sınırlanmadığında bir takım dogmatik yasaklar ve kurgulamalar yerleştirildiğinde artık düş gücü yok olmuştur.ó (1993: 44).

derken, Sever İunları söylemektedir:

óÇocukun, gencin yazdığısal metinlerle kurduğu iletişim, her şeyden önce bir duygu ve düşünce eğitimidir. Bu süreç, bir duyarlılık oluşumuna, zenginliğine; kültürel bilinçlenmeye olanak sağlar.ó (Sever 1996: 31).

Bu tür çalışmalar metnin dünyasına girmeyi, çelişli düşünceleri tanımaye kişiliğini değil tirip geliştirmeyi öğretir. Öğrencilerin kendilerine güven duymasını ve yazmaye sevmesini, yazmadan zevk almasını sağlar. Deęil tirme faaliyetlerine dâhil edebileceğimiz bir başka çalışmaya Dilidüzgün (1996: 40-42) *Masal Parodileri* adını vererek *óBu çalışmaların temelinde öğrencinin kendi dünyasını sorunlarını değil tirme ve bir ölçüde rahatlatma amaçlanmaktadır.ó* diye belirtir.

Masal ve hikâyelerin günümüze uyarlanması konusunda Keloğlan masalı ve Dede Korkut hikâyeleri kullanılabilir. Aralışta tarafından bu çalışma Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi öğrencilerine derslerde devamlı yapılmaktadır. Öğrenciler en çok Boğaç Han ile Deli Dumrul, Bamsı Beyrek ve Kanturalı hikâyelerini günümüze uyarlamışlardır. Mesela Boğaç Han hikâyesinde Boğaç Han okulda çok başarılı bir öğrencidir, iyi okullarda okutulur, babası oğlunu İirketinin başına geçirir. Bunu il ortakları çekemez vb. İeklinde gelişir. Yine óKeloğlan masalları günümüze nasıl adapte edilebilir? Keloğlan günümüzde nerde yaşıyor, kiminle evlenir ya da ona kimler yardım eder? Deli Dumrul veya Boğaç Han gü-

nümüz dünyasında neyle mücadele ederdi? Destan kahramanlarê günümüzde yaşıyadı nelerle mücadele ederlerdi?ô vb. sorular sorulabilir. Çocuklarê hayal gücünü geliştiren bu çalışmalar halk edebiyatı yoluyla halk kültürünün tanınmasına da yardım eder.

9. Çerçeveyi Doldurmak

Çerçeveyi doldurmak özellikle masal, fabl ve kısa hikâyeler için uygun bir alıştırma değildir. Öğretmen sınıfın ilgisine ve seviyesine uygun birkaç örnek metni sınıfa getirip inceler, bunlardan hareketle bu tür metinlerin çerçevesi çizilir. Sonra da öğrencilerin çizilen çerçevenin içini doldurmaları beklenir. Burada dikkat edilecek nokta çerçevenin iyi çizilmesidir. Böyle bir çalışmaya hikâye yazdırmada kullanan Akyol (1999: 142) buna hikâye haritası adını verir. Hikâyenin haritasını başlangıç, gelişme, sonuç diye üç bölüme ayırır ve her bölümde nelerin bulunacağını bildirerek haritasını çizer. Bu çalışmaya da Tompkins, G. E. Language Arts. Content and Teaching Strategies kitabından uyarladığını belirtir. Bu tarz yazmaya, *örneğin uygun bir kompozisyon yazma* (Demirel 1994: 7) diyenler olduğu gibi, *paralel yazma* diyenler de vardır (YÖK 1996). Adı ne olursa olsun bu çalışmalarda aranacak özellikler, öğrencilerin aynı kalıpla kullanarak kendi orijinal ifade tarzlarını kelime ve cümlelerini kullanabilmesidir.

Bu tür çalışma ilk anda öğrencileri belli kalıplar içine sokacak şekilde eleştirilebilir. Ancak bu çalışmadan beklenen hedef öğrencinin kendi ifade kalıplarını oluşturmaktır. Ben yazamam, nasıl yazacağımı bilemiyorum. diyen öğrenciye yardım ve rehberliktir. Yazma işini kolaylaştırmak ve sevdirmektir.

10. Esinlendirmek (Yeniden Yaratma)

Türkçe Sözlükte **esin** için; önce doğan şey, herhangi bir neden dolayısıyla hatıra gelen önemli ve güzel duygu ya da düşünce, ilham diye tanımlanırken *esinlenmek* için de birinde esin uyandırmak, ilham etmek açıklaması yapılmıştır.

Dolayısıyla yazma çalışmalarından önce öğrencilerde duygu ve düşünce zenginliği yaratmak ya da duygu ve düşüncelerini harekete geçirmek, kısaca onları kamçılamak gerekir. Bu görev öğretmendir. O, derse gelmeden önce öğrencide atılma görevi yapacak metinleri seçip getirmeli, en etkili şekilde sunmalıdır. Bu metinler sayesinde öğrenci konu bulmakta zorlanmayacaktır. Bu çalışmaya İngiliz araştırmacı Rico **yeniden yaratma** adını verir. Yeniden yaratma için bir şiirin, bir roman parçasının, tarihi bir metnin, bir konunun, kısaca seslendirilecek ve dinlenebilecek herhangi bir şeyin esin kaynağı olacağını belirterek yaptıkları bir uygulamayı şöyle anlatır:

óLorna Dee Cervantesün óMülteci Gemisiö isimli İiri öğrencilerine iki kere okuduğunu, ilk okuma esnasında öğrencilerden sadece onu dinlemelerini ve zevk almalarını istediğini, ikinci okuma esnasında ise herhangi bir plan ya da sına yapmadan İirden herhangi bir kelime veya cümlecik yazarak daire içine almalarını istediğini belirtir. Arkasından bu daire içindeki kavrama bir isim vermelerini ister; bunun başla, tema, imaj olabileceğini belirterek, beklemeden yazmalarını ister. Rico öğrencilerinden çok İey istediğini dölünerek sinirle bekler. Sonunda yedi öğrenci gönüllü olarak okumak ister, ortaya çıkan sonuç herkesi İalftır.ô (Rico 2000: 92ñ94).

Yazma çaldmalarında Türk kültürünü yansıtan; ıstıklal Marlı Çanakkale İehitlerine, Süleymaniyeöde Bayram Sabahı, Han Duvarları, Sessiz Gemi, Otuz Belı Yaı gibi İirler önce öğrencilere dinletilmeli, sonra onları yazmaları istenmelidir. Araıırmacı tarafından bu çaldmalar Yazdın Anlatım derslerinde öğrencilere uygulanmı ve olumlu sonuçlar alınmıdır.

Bu konuda İir türü çok elverişli olmakla beraber, masal, hikâye ve romandan alınacak bir bölüm de etkili olabilir. Özellikle halk türkölüleri bu çaldma için çok uygundur. Çaldmalarda öğretmenin dikkat edeceği nokta güzel örnekleri getirmek ve onları en etkili İekilde okumak veya anlatmak olmalıdır.

11. Kelime Akıların Oluturma (Cluster)

Bu metodu ölkemize óCluster Metodu, Yaratıcı Kompozisyonö adıyla tanıtan Gönöl Durukafaö (1992: 83ñ114). Yazarın, bu metodu öğrencilerine uyguladığında aldık sonuç olumludur. O, bunu; óUygulama sonucunda, anlatın bozukluklarını önemli ölçüde azaldık, noktalama ifaretlerinin daha doğru kullanıldık ve yazın hatalarını hemen hiç kalmadık gördüm.ô (Durukafa 1992: 84) sözleriyle belirtir.

Cluster yönteminin kurucusu Rico, beyinle ilgili çaldmalar yakından takip ederek beynin her iki bölümünün nasıl farklı illevler yaptıklarından çok nasıl dölündükleriyle ilgilenmiştir. Sol yarın kürenin zamanla ilgili motifleri illediğini, sistematik ve mantıklı dölünce sakladık, ne dili anlamlı cümlelerle bölümlere ayırdık, bunun kurallı bir dölünce olduğunu ve bunun da önceden edinilen, öğrenilen ve kalıplaşan yapıları yol açık vurgulamıdır. Rico, sol beyni hayatımızda sürekli tekrarlanan olayları depolamaya yarayan bilgisayara benzetir ve bu sayede dünyanın bize yabancı ve karık gelmeyeceğini açıklar.

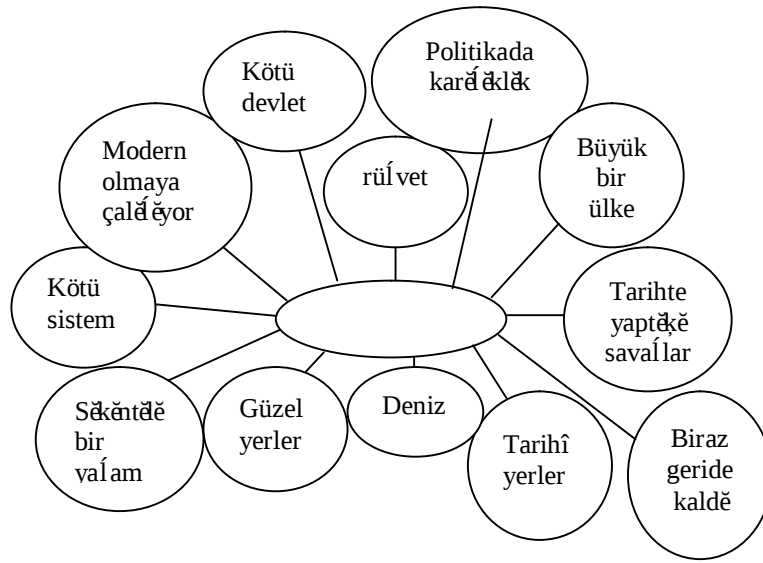
Ricoöya göre, sağ yarın küre ise yabancı yeni, çok anlamlı çelikili ve alımadık dölünceleri illemekte ustadır. Sağ yarın küre bütünü algılar. Dili de parçalara ayırmadan, bütün bir yapı olarak algılar. Bu beyin dilsel ifadeleri çok kullanır; imgeler, sesler, mecazlar oluturur.

Kelimelere sözlük anlamalarē dāında anlam yükler. Sağ yarēn kürenin yetenekleri çocukluk çağēndan itibaren gelīir. Bu yüzden doğal yazmada, özellikle baīlangēç safhasēnda oldukça etkilidir. Yeni bir gelīiminin? baīlangēç evresinde sağ yarēn küre önemli rol oynar. Çünkü sağ yarēn küredeki hücre gruplarēnē iç bölgede birbirleriyle bağılantıdarē daha iyidir. Bu nedenle yeni materyali ve karmaīık bilgileri daha iyi algıdar ve yeniliklere açktır. Sol yarēn küre ise sıralar hâlinde olan hücre gruplarēyla dili ve kodlarēnē daha iyi bir biçimde depolayabilir.

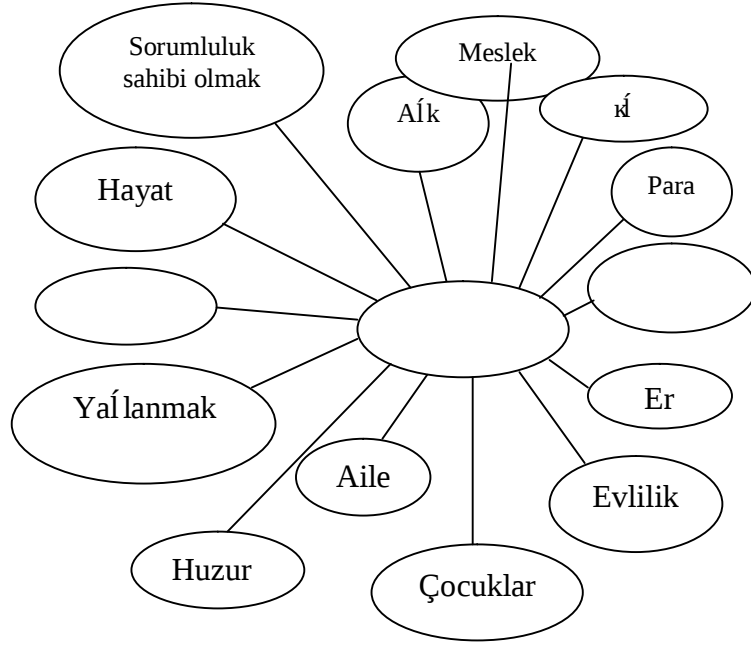
Rico, beynin her iki yarēn küresini birbirine bağlayan *corpus collosum* (beyin *bağı*) adē verilen sinirsel bağa önemli görevler dültüğünü, yaratıcılığın ve doğal yazmanın beyin yarēn küreleri arasındaki geçi ile saklandığıne kabul eder. Doğal kompozisyonun, yaratıcılığın dültüncelerin oluītığı baīlangēç aīamasında beynimizin sağ yarēn küresinin daha önemli olduğunu, daha sonraki üretim aīamasında ise beynin sol yarēn küresinin önemli olduğunu kabul ederek doğal yazmayē ve yaratıcılığē gelīiltireceğine inandığı yöntemi geliītirir.

Daha önce belirttiğimiz gibi beynimiz bilgileri kendi arasında bağlantıdar kurarak depolar. Bu hücre gruplarē sağ yarēn kürede genī ve çoktur. Bu hücre gruplarē çēlitli uyarıcılarla ortaya çēkarılırsa o konuyla ilgili beyindeki bütün bilgiler ortaya çēkmē olur. Bu hücre gruplarēnē uyaran İeye yazar öz veya *çekirdek* adēnē verir. Bu öz bir kelime, bir ifade, bir İiir, bir resim vb. olabilir. Öğretmen tarafından verilen ya da öğrenci tarafından seçilen çekirdek kelime bol bir sayfaya yazılıp daire içine alını. Sonra bu çekirdekle ilgili akla gelen dültüncelerin yazılıp daire içine alınması ve çekirdeğe oklarla bağlanması istenir. Birbirini izleyen çağrıēnlar birbirlerine oklarla bağlanı. Burada öğrencilerin serbest olmasē akāllarına gelen her çağrıēnē hiçbir İeyden çekinmeden yazması ve daire içine alması gerekir. Çünkü *çekirdek kelime* her insanda değılik çağrıēnlar oluīturur. Her kelime, her deyimın imgelerle dültünmenizi sağlayan bir gücü vardır. Kelimenin sözlük anlamānē bilin veya bilmeyin bu kelime sizin imgelerle dültünme alanānēza girdiğinde māknatē gibi imajlarē duygularē ortaya çēkarı. Dolayısıyla bu kelimeyle ilgili olarak beyne yüklenen imajlar, duygular, dültünceler, anıdar hepsi ortaya çēkar. Hangisi kılıde en derin izi bıraktıysa ona odaklanı. Yazar bunu iç sesi olarak ele alı. İçinizden bir ses oluītın çağrıēnlardan birine odaklanı, aradığınız bu, bu konuda yazmalığınız diye bir ses duyduğunuzda çağrıēnē kesin ve yazmaya baīlayın, der. Bunun da aniden ve kendiliğinden olduğunu bildirir. Böylece öğrenciler dültüncelerini geliītirip **odak noktalar**nē seçmi olurlar. *Odak noktas*nē seçtikten sonra bununla diğē çalımalar arasında bağlantıdar kurar ve sıalamalar yaparlar. Yazar **seçme imkân**nē ve **odak noktas**nē da doğal yazmanın en önemli özelliğı olarak kabul eder.

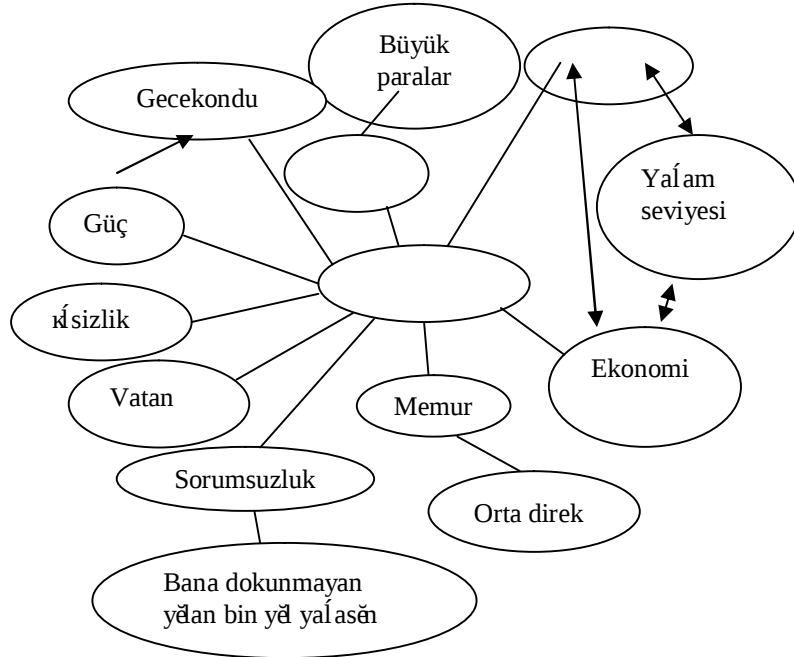
Öğrenciye uyarıcık olarak verilecek kelime veya metin doğrudan öğrencinin önceki kültür birikimine seslenir, onu uyarır. Eğer o konuda bir birikim yoksa ortaya hiçbir şey çıkmaz. Ayrıca aynı uyarıcık farklı kültür birikimine sahip bireylerde farklı şeyleri uyarır. Bu, araştırmacı tarafından öğrencileriyle denenerek tespit edilmiştir. Önce onlara *kelime ağaç oluşturma (Cluster)* yöntemi anlatılmış ve onlardan **Türkiye** ve **gelecek** kelimeleriyle ilgili *kelime ağaç oluşturmaları* istenmiştir.. Çarpıcık olmasık açısından **Şekil 1** ve **Şekil 2**deki iki uygulama örneği seçildi. Birinci öğrenci; *Shenay N. Güçel*, İngilizce Öğretmenliği 1.sınıf KÖ. öğrencisi, babası Türk, annesi İngiliz, üniversite öğrenimine kadar İngiltere’de yaşamış ve okumuş. İkinci öğrenci; *Engin Yüce* Fen Bilgisi Öğretmenliği 1.Sınıf KÖ. öğrencisi, Türkiye’de doğup büyümüştür.

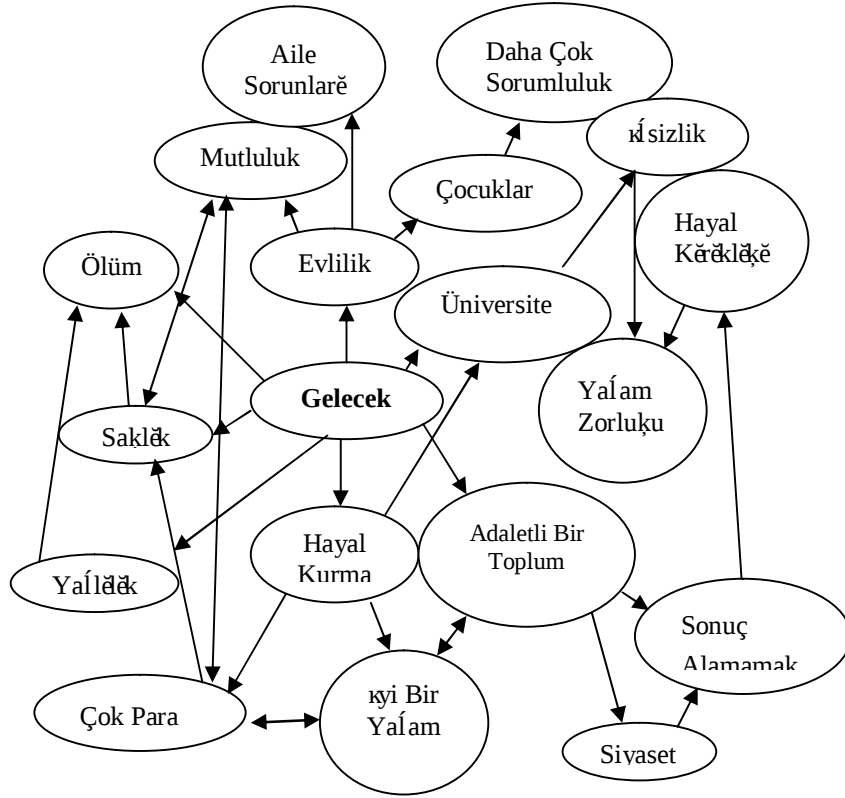
Şekil 1. A. Shenay’ın “Türkiye” konulu kelime ağacı

Şekil 1.B. Şenayt'in ö gelecekle ilgili kelime ağı

Şekil 2. A. Engin'in ö Türkiye ile ilgili kelime ağı

Şekil 2. B. Engin'in gelecekle ilgili oluşturduğu kelime ağı

Şekillerden de görüleceği gibi bu yöntem tamamıyla öğrencilerin kişisel deneyimlerine ve algılarına yani kültür birikimlerine dayanıyor. Kişisel farklılıklar ve tercihler ön plana çıkıyor. Bugünkü eğitim sisteminin savunduğu öğrenci merkezli öğretimi gerçekleştiriyor.

Bu yöntem imgelerle düşünmeyi geliştirir ve yaratıcı görüşlerin oluşmasına sağlar. Kelime ağı oluşturmanın en önemli özelliği her şeyin serbest olması doğru ve yanlış biçimin olmamasıdır. Bu da düşünce gücünü besler.

Özgüç, ancak insanın düşünme yeteneği serbest bırakıldığında ve sonsuz bir iltihla beslendiğinde en güzel ürünlerini verir. İnsan beyni düşünme yönünden serbest bırakıldığında birtakım dogmatik yasaklar ve kurgulamalar yerleştirildiğinde artık düşünce gücü yok olmuştur. (Noyanlpan 1993: 44).

Kelime aķē oluġturmak kelimeleri ve cümleleri kâķāda rasgele dizmek deķildir. Dülüncelelerin ve tasavvurların çakrēñlarla birbirine bağlanmasē demektir. *Kelime aķē* tēpkē üzüm, karanfil, kiraz, örümcek aķē (veya yumurtasē) gibidir. Ya da bu yöntemi uygulayan bir öķrencinin benzettiķi gibi bir çiçek dalēdē. Her bir gonca dalē kendi ana dalēnda bulunur, filizlenir, geliġir fakat her zaman kendi ana kaynaķē ile baķlantēdē.

Kelime aķē bir talēn denize atēddēķında meydana getirdiķi dalga halkalarē gibi bir merkezden yayēdē. Bu merkez öķrencinin yazēēndaki bakē açēēdē, yōndür, ana fikirdir.

Kelime aķē zorlanmadan oluġturulan estetik bir bütündür. **Cluster**de oluġturulan aķ, dülünce parçalarēñı birleġtirerek bir bütünü oluġturur. Bütünü görmemizi saķlar. Üstelik bu bütün zorlanmadan gerçektir.

Bu yöntemin önemini Yalçın (1999: 38);

óYazmada amaç bir çēđ noktasē oluġturmaktadır. Belli bir konu üzerinde beyin fēñmasē olarak adlandırēđan ve akla gelen her kavramē önce đđa vurulup sonra deķerlendirilmeye alēdēķē ve zihinsel temsillerin canlandırēđđē bu yöntem sonucunda hem bireysel deneyimlerin farklılarēña hem de kültürel farklılıklara baķlē olarak çok zengin bir liste oluġacaktır. Çeġitli düzeylerde karar alēñmasēē gerektiren yazma sürecinde ki bu iġlemlere de iliġkilendirmeyi saķlayan baķēñē bir süzgeç gibi iġlev görecektir.

İlekinde dile getirirken, Yüksel Özden ise İunlarēder:

ónsanēñ đđ dünyayē algēñmasē belirli kabullenmeler üzerine bina edilmiġ zihin modelleri aracēđē ile olur. Bu zihinsel modeller inanç, deķer ve yaġam biçimleriyle, bireyin sahip olduķu kültür ve ön bilgiler tarafından İekillendirilir. nsanōķlu sahip olduķu zihin modellerine dayanan referans noktalarēñı kendisine ulaġan verileri yorumlamak, muhakeme etmek ve anlamlandırēmak için kullanēđ. Sēñđaki öķretim, öķrencinin bilgi üretmesine yol açabilmesi için öķrencinin sahip olduķu bu referans noktalarēñı dikkate almasē gerekmektedir.ô (Özden 1999: 2).

ıte bu referans noktalarēñı dikkate alan ve harekete geçiren anahtar kelime *aķē oluġturmaktadır*. Bu yöntem aralıñmacē tarafından deķil ik seviyedeki öķrenci gruplarēña uygulanēp, deķerlendirilmeleri istendiķinde olumlu sonuçlar elde edilmiġtir. Bu yöntemle kompozisyon yazmak öķrenciler için eķlenceli, kolay ve her zamankinden hēzlē olmuġtur. En büyük olumlu etkisi ise öķrencide yazma için istek uyandırēđ ve dülüncelelerini geliġtirip planlama yapmalarēñı kolaylaġtırmēđtē. ıte birkaç örnek:

óBu sistemi çok beķendim. Çünkü insan çok fazla zorlanmadan keyifle yazēyor. Bundan sonra hep bu yöntemi uygulayacaķēñ.

*öBu yöntem insanđ yazđ yazmaya telvik ediyor. insanđ için
kompozisyon, yazđ yazmak geliyor. Bu yöntemle daha kolay yazđ yazđyor.
Bundan sonra bu sistemi kullanacakđn.ö (bk.Teklan, 2001).*

Artđ eğitimden beklenen, gençlere hem kültürel kimlikđ aktarmak hem de onlarđ yaratđđ iletilime açđ, toplumun ve kilinin hayat seviyesini yükseltecek íekilde yetiltirmektir. Bunu geleneksel yöntem ve tekniklerle, kalđplamđ bir programla gerçekleştirmek zordur. Çakđnzda kililerin özellikle yaratđđđ yönünde yetiltirilmesi gerekmektedir. Gelilmek, ileriye gitmek; bir kilí yerine toplumun bütün fertlerinin düünmesi, aklñ kullanmasđ ve özgür düünceye ulanmasđyla mümkündür.

Demokrasinin değerinin her geçen gün daha iyi anladđđ kilisel haklarđ ve farklıklarđ vurgulandđđ bir dünyada öğrencileri belli bilgileri belli kalđplar içinde yazmaya zorlamak mümkün değildir. íte kelime akđđ önemi burada ortaya çđkar. Bu yöntem öğrencilerin kilisel farklıklarđ ve tercihlerini özgürce yazmalarđ sağlar. Onlarđ herhangi bir konuda yalanmđ ya da edinilmí bilgilerini ortaya dökmelerini ve onlar arasđndan seçim yapmalarđ onlar arasđda ilgi kurmalarđ sağlar. Düüncelerin formüle edilmesini öğretir. Alternatif düünme alđkanlđđ kazandđđ, esnek düünceyi geliştíir.

Özetlemek gerekirse kelime akđ oluşturma, yaratđđ düünceyi geliştíirici, yaratđđ yazma yöntemlerinin en etkilisidir. Kelime akđ sayesinde yazmak için verilen konu hakkđda öğrencinin zihninde bulunan bilgilerin hepsi kâkđ üzerine dökülür. Böylece öğrenci o konunun bütününü görür. Üstelik kâkđ üzerine dökülen bilgiler öğrencinin etkin olarak sahip olduğu bilgilerdir. Bunlarđ kimini yaayarak, kimini okuyarak, dinleyerek veya televizyon seyrederek edinilmí tir. Verilen konu her insanda farklı farklı duygu, düünce ve imajlar oluştúracaktđ. Yani konuyla ilgili kilisel farklıklar ön plana çđkacak ve bu da aynđ konuya farklı bakđ açđarđ getirecek, orijinal metinler ortaya çđkaracaktır.

Öğrencilerin yazđ anlatđda en çok zorlandđklarđ nokta yazđđ odak noktasđ belirleyememedir. Kelime akđ bu zorluğu doğal yoldan ortadan kaldđđ. Öğrenciler çakrđđn oluştúrukten içlerinden benim aradđđn bu, bu konudan ben bunu anlıyorum diye bir ses duyarlar. íte bu, yazđarđđn odak noktasđđ. Odak noktasđ bu kadar kolay belirlendikten sonra bu odak noktasđyla diğer çakrđđnlar arasđda ilgiler kurulur ve bunlar kendi aralarđda bir sđalamaya tabii tutulur. Dolayşđyla kelime akđ oluştúrmak yazđđn planlamasđn da kolaylaştđđ. Yine yazđarđna bir türlü uygun balık bulamayan öğrenciler için kelime akđ gerçekten büyük bir kolaylık sağlar. En azđndan seçtiği odak noktasđn balık olarak kullanılabilir.

Öğrenciler kelime aķe oluştururken kavramlardan, sembollerden ve mecaz anlamlı kelimelerden faydalandıkları için kelime hazineleri de gelişir ve anlatımları daha edebî özellik taşıır. Kelime aķe oluşturarak yazmanın başarığe olmasđ için kelime aķının iyi oluřturulmasđ gerekir. Bu da zengin kùltür birikimi yani uzun süreli ön hazırlık gerektirir. Öğrencilerini iyi tanıyan öğretmen, onların ilgi alanlarından ve kùltür birikimi olduğunu bildiği alanlardan konular seçerek, kelime aķe oluşturmalarına yardım ederse, yazđe anlatımda başarığ sonuçlar elde edilecektir.

12. Resim Kullanma

Resimlerin dil öğretimindeki büyük rolü herkesçe kabul edilmiştir. Yazma çalışmalarında da resim ve karikatürler kullanılabilir. Maalesef ùlkemizde bu konu ihmal edilmiştir. Oysa İngilizce öğretiminde resimler yazma için değerli kaynak görevi üstlenmiştir. ÖYazmak için Resimlerô adlı kâk yedi sayfalık kitabında Stephens (1996) yirmi iki sayfayđ dizi resimlerine ayrılmıştır. Karlığıklı iki sayfanın ilkine genellikle üç, dört çerçeveden oluşan sıra resimler yerleştirilmiş, karlı sayfada ise resimleri kavramaya yönelik sorular hazırlanmıştır.

Resimlerde görùlenler birkaç paragrafla anlatılmış ve öğrencilerden bunları sıalamaları istenmiştir. Bazen de ilk paragrafta kullanılacak cümleler düzensiz olarak verilmiş ve öğrencilerin düzenlemesi beklenmiştir. Kimi zaman noktalama işaretlerini yerleştirmeleri, kimi zaman da son paragrafı onların yazmaları gerekmiiştir. Bu çalışmalarda dikkat çekici bir nokta, resimde görùlenlerin hepsinin yazılmasınđ istemek yerine resimleri kavratarak, bazı bölümlerini yazmak ancak yazarken sıalamada veya noktalamada yanlış veya eksikler bırakmak, onları da öğrencilerin gidermesini istemek. Öğrencilerden ancak bir veya iki paragraflık yazıı beklemektir.

Bunların dışında günlük hayatta karlığalılacak durumlar da resimlerle yansđđır. Ö Bir probleminiz mi var ?ô başlığıyla üçerli çerçeveden oluşan *a* ve *b* diye ayrıt edilen iki farklı resim çerçevesi hazırlanmıştır, karlığaki sayfada *a* karesindeki resimle ilgili bir metin oluşturulmuş öğrencilerin de benzer bir şekilde *b* karesindeki resimle ilgili bir metni oluřturmasđ istenmiştir. Dikkat edileceği üzere yazmak için öğrenciye, yönlendirme, planlama dâhil her türlü yardım yapılmaktadır. Bu da yazma çalıřmalarınđ zevkli hâle getirip dersi tek düzelikten kurtaracaktır. *Sıra resimlerini yazđe anlatımda kullanmanın önemini* White İöyle dile getirir:

ÖKelime ve düşünce yaratma aleti olarak resimler çok verimlidir. Özellikle çok geniş ve farklıyorum fırsatıveren ve belirsizlik bulunan sıra resimleri yazınđı sonuçlandırmassđ ve teşvik edici bireysel cevaplar için mükemmel bir temeldir. Özellikle kelime gelişiminde teşvik edici olarak kullanılmaya elverişlidir.ô (White 1997:35).

Sıra resimlerinden hareketle hem grup hem de bireysel olarak hikâye yazma çalışmaları yapılabilir. Sıra mevcuduna göre öğrenciler belirli, altı farklı gruba ayrılır; her bir gruba sıra resimlerinden farklı biri verilir ve öğrencilerden önce resimle ilgili kelime üretmeleri sonra da onun hikâyesini anlatan cümleler yazmaları istenir. Bunlar bittikten sonra her grup kendi resmini sınıfa göstererek yazdıkları cümleleri okurlar. Daha sonra yazılan cümleler bütün sınıfın katkısıyla düzeltilerek hikâye olacak şekilde sraya konulur.

Sıra resimlerle ilgili başka bir uygulama da şöyle yapılabilir: Öğretmen sıra resimlerle ilgili sorular hazırlar, her bir resimdeki olayları öğrencilerin cevaplamasını ister. En iyi cevaba tahtaya yazar. Bütün sorular kullanıldıktan sonra öğretmen öğrencilerden bu cevapları kullanarak bir metin oluşturmalarını ister (YÖK, Dünya Bankası Millî Eğitim Geliştirme Projesi, Öğretmen Kitabı 1997: 11,3-11,4).

Bu tür çalışmalar öğrencinin dikkatini sürekli canlı tutacaktır. Bulmaca çözer gibi zevkli gelecek, yazma becerisi oyun içinde gerçekleştirilecektir. Bu şekilde yazma becerisi kazanan öğrenci ileride bunu gerektiği yerde kendini ifade etme aracı olarak rahatça kullanacaktır. Yazmada kullanılacak resimler Türk kültüründen seçilirse hem öğrenciye tanıdık gelecek hem de kültür unsurlarını görerek daha iyi kavrayacaktır.

Manzara resimlerinden hareketle hikâye yazma çalışması da yapılabilir (YÖK, Dünya Bankası Millî Eğitim Geliştirme Projesi, Öğretmen Kitabı 1997:114). Önce herhangi bir kitap veya dergiden uygun bir resim seçilebilir. Mesela bu bahçe içinde bir ev resmi olabilir. Ülkemizin farklı bölgelerinden seçilen manzara resimleri (Sosyal Bilgiler dersiyle bağlantılı bir şekilde ilenebilir.) olabilir. Öğretmen resimle ilgili öğrencilere sorular sorarak onların mantıklarına çalışmaları ve hayal güçlerini geliştirmelerini sağlar. Gerekirse onlara yorum yapmaları için ipuçları verir. Onların hayallerini zorlamak isterse ipuçları vermeksizin de yazma çalışması uygulanır (Mac Gregor 1997: 94). Çalışmaları öğretmenin hayal gücüne göre renklendirmek mümkündür.

Büyük ölçekli karakter resimleri her öğrencinin onu farklı yorumlamasına ve farklı bir bakış açısı getirmesine zemin hazırlar. Bu da farklı kelimeler yaratmak ve bireysel cevaplamalar için oldukça önemlidir. Uygulama için seçilen resim bütün sınıfın görebileceği bir yere asılır. Eğer mümkünse her öğrenciye bir kopyası da verilebilir. Sonra öğrencilerden resmi anlatan mümkün olduğunca çok kelime üretmeleri istenir. Doğal olarak bu kelimeler soyut isimler ve sıfatlar olmalıdır. Sonra bu kelimeler okutulur. Her öğrencinin ürettiği kelimelerden sınıf mevcuduna göre bir veya iki kelime

tahtaya yazdđ. Sđđfça yazđan kelimeler üzerine tartđđđ. Kelimeler arasındaki benzerlikler, zđlđkler ve anlamlarđndaki ayđt edicilikleri belirtilir (White 1997: 37).

Bütün bunlar yapığırken öğrenciler konu üzerinde odaklanmđ hatta tahtaya yazđan kelimelerin yardımđyla da yazacaklarđ metnin iskeletini kurmul olurlar. Artđk yazmak onlar için zor olmayacaktır. óNe yazacakđmđ bilmiyorum? Aklđna bir íey gelmiyor.ó sesleri yükselmeden zevkli bağlayan oyunun sonunu zevkle tamamlayacaklardđ. Resmi asđp anladđklarđđđ anlatđ demek de mümkündür. Fakat öğretmen öğrencilerin dü-íünmelerine, görmelerine, kavramalarđna yardım etmelidir. đeriki alamlarda zaman zaman tabi ki bu da yapığabilir.

Karakter resimleri Türk büyüklerinden seçilirse, öğrenciler hem atalarđđ tanđ hem yazmada sđkđntđ çekmezler. Mesela Atatürkđn bir fotođrafđ sđđfđ öğrencilerin tasvir etmeleri istenebilir ya da eserini okuduklarđ bir yazarđn fotođrafđ sđđfđđ asđđp tasvir etmeleri, hatta metinle yazar arasında ilí ki kurmalarđ istenebilir. Böylece öğrenci yazarđ ezberlemeden öğrenmil olur, belki bazđ öğrenciler onu örnek bile alabilir. Aynı íey bilim adamlarđ sanatçđlar, sporcular ve hatta alanđda bađardđ olmul meslek sahipleri için de yapığabilir.

Bu tür çalımlar öğretmenler tarafından daha da geliítirilebilir; ancak bu, öğretmenlerin bilgi ve isteklerine bađlıđđ. Onun için Eğitim Fakültelerinin Sđđf Öđretmenlíki, Türk Dili ve Edebiyatđ ve Türkçe Bölümlelerinde okuyan öğrencilerini Türk kültür değerleriyle yetilítmek ve Türkçe öğretiminin temel amacđđn Türk kültürünü öğretmek ve sevdirmek olduğunu onlara kavratmak íarttdđ. Bugün her íeyden önce yapmamđ gereken vazife budur.

KAYNAKÇA

- AKTAL, íerif (1989), *Kompozisyon Öğretimi Üzerine*, Ankara.
- AKYÜZ, Yahya (1994) *Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Koleji Yayınlarđ İstanbul.
- AYTAÇ, Gürsel (1997), *Karđđalđmalđ Edebiyat Bilimi*, Gündoğan Yayınlarđ Ankara.
- BORATAV, Pertev Naili (1998), *Az Gittik Uz Gittik*, İstanbul.
- BRUNER, Jerome S. (1991), *Bir Öğretim Kuramđna Doğru*, (çev. F. Varđ-T. Gürkan) Ankara Üniversitesi Basınevi, Ankara.
- BUZAN, T.-KEENE, R. (1997), *Dehanđ El Kitabđ* (çev. Sinem Gül), Sabah Yayınlarđ İstanbul.
- DUYMAZ, Recep (1986), *Uygulamalı Kompozisyon Bilgileri*, İstanbul.
- DEMREL, Özcan (1993), *Yabancı Dil Öğretimi*, Usem Yayınlarđ Ankara.

- DURUKAFA, Gönül (1992), óCluster Metoduó, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, C. VIII, S. 3 , s. 83-114, Ankara.
- EYÜPOKLU, Sabahattin (1981), *Sanat Üzerine Denemeler ve Eleştiriler*, İstanbul.
- GÖKÜL, Belir (1971), *Anadili Olarak Türkçenin Öğretimine Tarihsel Bir Bakış*, Ankara.
- GÖKÇEN, Enver Naci (1977), *Kompozisyon İlkeleri ve Antolojisi*, İstanbul.
- KANTEMİR, Enise (1976), *Türk Dili ve Edebiyat Öğretmeni*, M.E.B Yayınları, İstanbul.
- KARAAKOKLU, S. Kemal (1982), *Kompozisyon Sanatı*, İstanbul.
- KARATAY, Namdar Rahmi (1945), *Yazma Dersleri*, Maarif Matbaa, İstanbul.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) (1982), *Temel Eğitim Programı*, MEB Basımevi, İstanbul.
- MARSHALL, Julia (1974), *Anadili Öğretimi* (çev. Cahit Külebi), MEB Basımevi, İstanbul.
- NOYANALPAN, Ningur (1991), óEğitimde Yaratıcılığa Genel Bakış.ó *Yaratıcılık ve Eğitim*, Türk Eğitim Derneđi Yayınları, Ankara.
- OKTAR, L.- YAĞCIOKLU, A. S. (1991), óMetnin Retorik Yapısının Okuma Anlama Becerisi Üzerindeki Etkileri, (K.İMER-N.E.UZUN) *VII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, Ankara.
- ÖZDEN, Yüksel (1999), *Öğrenme ve Öğretme*, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- RICO, Gabriele (2000), *Writing The Natural Way*, U.S.A.
- RINVOLUCIL, Mario (1995), óDikte. Eski Bir Uygulama-Yeni Bir Yöntem Bilimó (çev. Hakan Gür), *Dil Dergisi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- ROBBINS, Anthony (1993), *Sözsöz Güç* (çev. Mehmet Değirmenci), İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1985), *Yeni ve Doğru Yazma Usülleri I-II*, İstanbul.
- TEKİAN, Keziban (2001), *Yazma Çalışmalarında Ön Hazırlığın Etkisi*, (Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basımevi Doktora Tezi), Çanakkale.
- WHITE, R.-V. ARNDT (1997), *Process Writing*, U.S.A.
- YALÇIN, S. Dilek (1998), óYazma Eğitiminde Yeni Bir Araştırma Alanı Yaratıcı Yazarlıkó *Türkçenin Öğretimi ve Eğitimi*, *Sempozyum Bildirileri*, 5-6 Haziran 1998, Ankara Üniversitesi TÖMER Gaziantep İubesi, Gaziantep, s.145-152.
- YÖK (Yüksek Öğretim Kurumu) (1997), *YÖK Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi*, Ankara.
- YÜKSEL, Sedit (1980), *İlyah Galip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, Kültür Yayınları, Ankara.